

- 2:4 – Obligation to pay an unclaimed debt; Is failure to claim an unspoken forgiveness of the debt?
- 2:5 – Penalties for late payment – asmachta, and partial payment

חיוב לשלם חוב שלא נתבע

א. שולחן ערוך חושן משפט הלכות אונאה ומקח טעות סימן רלב:ב

המקבל מעות מחבירו בין שהם במכר בין בהלוואה בין בפרעון, ומצא יתרון במעות, אפילו אם לא תבעו חייב להחזיר אם הוא בכדי שהדעת טועה... [אבל אם אינו בכדי שהדעת טועה, אז] כולם מתנה, ובלבד שהמעות יתרים שמצא לא יהיו כמנין החמישיות או העשיריות...

ב. ש"ך חושן משפט סימן רלב:ב

בלבד שהמעות יתרים כו' - בד"מ כת' בזה ז"ל ואם בא אח"כ הנותן ואמר "טעיתי במנין המעות שנתתי לך" ... בש"ג ס"פ הגוזל בתרא פסק דצריך להחזיר, וכתב עוד שהמלוה לחבירו ואינו תובע הלוואתו אין הלוה חייב לשלם לו מאיליו. הואיל ואינו תובע, במתנה ביקש ליתן לו. ע"כ. וצ"ע בזה:

ג. קצות החושן סימן קד ס"ק ב

ז"ל הב"י (מחודש א'): כתוב בתשובת מיימוני לספר משפטים סימן מ"א על מי שיש עליו חובות ואין לו כדי לפרוע לכולם נראה לי דאין הדיין יכול לכופו לפרוע לאחד מהם מטלטלין, ודיינא דמזדקיך לאחד מינייהו ומפיק מלוה לאו שפיר עבד. ודאי אי תפיס איהו גופיה לא מפקינן מיניה במטלטלין אבל אנן לא מזדקינן לאתפוסי לחוב לאחרים עכ"ל, ותמיהני על דבריו, שאם אחד מבעלי חובות במדינת הים יפסידו האחרים ולא יכופו אותו ב"ד שיפרעם עד שיבא אותו האחד? ולקתה מדת הדין! ... עכ"ל ב"י. ועיין ב"ה (סעיף ב') שחולק על הב"י וז"ל, ותימה גדולה וכי משום שבע"ח במדינת הים מפסיד חובו? אלא כך הדין במי שיש עליו חובות הרבה ואין דין קדימה במטלטלין (ו) חולקין יחד, ואלו שהן לפנינו נוטלין כל אחד חלקו, וחלק האחר יהא מונח בב"ד עד שיבא ממדינת הים. וע"ש.... והנה דברי הב"י בתמיהתו לכאורה אינו מובן וכמ"ש הב"ה "וכי מפני שהוא במדינת הים יפסיד חלקו?" ... כיון דאם אין המלוה תובעו אינו מצווה לפרוע חובו וכמבואר בסימן ע"ג (סעיף ח') דאפילו נשבע לפרוע אינו עובר אלא כשתובעו, ואינו חייב ליתן ליד ב"ד או להוליכו למדינת הים [כדי לשלם] אלא בגזל ונשבע עליו לשקר, וא"כ הרי זה מוטל עליו היום לקיים מצות פריעת בע"ח לזה שתובעו, ולזה שבמדינת הים עדיין לא הגיע זמן מצותו, ולכן המצוה המוטל עליו עכשיו אינה נדחית מפני המצוה שיבא לו אח"כ.

ד. נתיבות המשפט ביאורים סימן קד:א

ובספר קצוה"ח [סק"ב] כתב, דכל זמן שאין המלוה תובע לית ביה אפילו מצוה לפרוע. והא ודאי ליתא, דודאי אף שהמלוה שוכח ואינו תובע, חייב לפרוע. ולא דמי לנשבע דאינו חייב בלא תבע, דאמדינן לדעתיה שכך היתה כונתו בשעה שנשבע, משא"כ מצות פריעת בעל חוב דרחמנא חייביה לפרוע.

ה. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף סג:-סד.

ואמר רב נחמן: האי מאן דאוזיף פשיטי מחבריה ואשכח ביה טופיינא, אי בכדי שהדעת טועה - מיחייב לאהדוריה ליה, ואי לאו - מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה. - היכי דמי בכדי שהדעת טועה? - אמר רב אחא בריה דרב יוסף: בעישורייתא וחומשייתא. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: ואי איניש תקיפא הוא דלא יהיב מתנה, מאי? - אמר ליה: דלמא מיגזל גזליה, ואבלע ליה בחשבון. דתניא: הגוזל את חבירו והבליע לו בחשבון - יצא. - ואי איניש דאתי מעלמא, דלא שקיל וטרי בהדיה, מאי? - אמר ליה: דלמא איניש אחרינא גזליה, ואמר ליה: כי יזיף פלוני פשיטי מינך - אבלע ליה בחשבון.

קנס על תשלום מאוחר

ו. ט"ז על חושן משפט סימן עג:ח

נשאלתי, מי שנתקשר בשבועה לשלם י' זהובים ביום פלוני ואם לא אפרע לך אתן קנס לצדקה י' זהובים, ולא נתן על החוב רק ה' זהובים ותבעו בעד הקנס, והשיב, לא התקשרתי אלא באם לא אפרע כלל. נראה לי דלכאורה חייב בכל הקנס, דהא ההתקשרות קאי על כל החוב, כהוא דנשבע לפרוע לזמן והגיע הזמן בשבת, דאמרינן כאן שצריך ליתן משכון שוה מנה דוקא, דהשבועה היתה על כל החוב. אבל אחר העיון נראה דאין צריך לשלם הקנס רק לפי הערך מה שלא פרע, וראיה מפרק המקבל [ב"מ] דף ק"ד [ע"ב]. "ההוא גברא דקביל ארעא מחבריה ואמר 'אי מובירנא יהבינא לך אלפא זוזי', אוביר תילתא, אמרי נהרדעי דינא הוא דיהיב ליה ש' זוזי ול"ג זוזי ותילתא זוזא." שמע מינה דלא מצי אמר 'כי אמינא אלפא זוזי אי אובירנא כוליה, אבל עכשיו לא', הכי נמי בהא דקנס... וההיא דשבת שזכרנו, לא דמי לכאן, דהתם אמר דרך חיוב אפרע חוב זה, ודאי אכל פרוטה וזמנו נשבע, אבל כאן אמר דרך שלילה, "אם לא אפרע אתן קנס", יכול לומר "אם לא אפרע כלל" קאמינא ליתן כל הסך קנס, ואם מקצתו, אתן מקצת קנס כי הקנס לפי ערך החוב. וחילוק זה ברור למבין.